

A vakfolt dicsérete

Rembrandt és a tekintet öntudata

Az ezredforduló „agyonmediatizált” kultúrájának egyik legfőbb jellemzője, hogy szemünk falja a képeket. Azonnal rávetjük magunkat a televízió, a reklámhordozók, a komputer, a mozi kínálta látnivalókra, pillanatok alatt „megértjük”, bekebelezzük, majd emésztetlenül el is felejtjük őket. Szintén igaz ez az olyan művészi klasszikusok vonatkozásában, mint a négyszáz esztendeje született Rembrandt – vele is többnyire csak futtában, valamilyen tömegmédiumon keresztül találkozunk.

Egyáltalán: amit „Rembrandt” márkanév alatt fogyasztunk, az alig több néhány lapos és könnyen csúszó vizuális közhelynél, ha úgy tetszik, intellektuális fast foodnál. A hangsúly az automatizmuson, a pillanatnyiságon és a fogyasztásban való eltüntetésen van. Márpedig, hipotézisem szerint Rembrandt művészete épp a birtokba vevő látás automatizmusainak felfüggesztésére, a tekintet késleltetésére int. Legjobb művei mintha egyenesen útját akarnák állni a gyors pillantásnak, hogy eltérítsék és önnön maga felé fordítsák a tekintetet, hogy rávegyék a szemet a másként látásra, sőt: önmaga meglátására.

Ezt nevezem én a vakfolt dicséretének. Ezt, a festő-grafikus-szobrász képességét arra, hogy a tekintetet megtorpanva az éppen láthatót, a tárgyi motívumot áttetszővé; az addig rejtőzködőt, a matériát, a médiumot, s magát a kép testét viszont láthatóvá tegye. Mert a legtöbb emberi cselekvés tárgyas, vagyis fókuszált, a valamire való odanézés viszont feltételezi, hogy másoktól elfelé tekintsünk. Hiszen ha ugyanazt nézzük is, a fókuszváltás mást és mást láttat meg velünk: olyasmit, amit nem tudunk kapásból „elolvasni”, mert nincsenek hozzá automatikusan bevethető rutinaink. Ám épp ezért képes alkalomadtán megrendíteni bennünket. Mert a művek materialítására, a festék testességére, átlátszatlanságára, a rézkarcok vonalstruktúrájára, a foltmaratás vagy lavírozás felületi effektusaira és a hasonlókra tanúsított figyelem nem formalizmus: minden tartalmi üzenet csakis a festői-grafikusi technika logikájának láthatóvá válása révén realizálódhat.

Nevezük akárhogyan is, az „Isten”, az „Igazság” vagy az „Ember” revelációjához csak a kép revelációján át visz út.

Nem véletlen, hogy Rembrandt művészetét végigkíséri a vak-ság problémája. Nemcsak a világtalan Tóbiást, illetve Homéroszt ábrázolta több ízben, de a mindennapi vakságunk és a revelatív ráismerés témái is erőteljesen foglalkoztatták. Egyik ilyen témája az emmausi tanítványok története, akik nem ismerik fel Krisztust, noha órákat töltöttek el vele. Ahogy a leghétköznapibb tárgyak – a kép művészi intervenciója, fókuszváltása révén – a saját másletüket kinyilvánítják, isteni kinyilatkoztatássá, az igazság megtörténtévé transzformálódnak, a láthatóság határán felsejlő isteni epifánia, a vallási tapasztalat kiemelt témája és központi motívuma volt Rembrandt művészetének. Vakság és vízió ekképpen váltogadást alkotnak – egyik sem gondolható el a másik nélkül. Mindezek egy másik kérdésre is rávilágítanak: miféle tényleges cselekvést is jelöl a szó: nézni? Mi a különbség aközött, hogy nézünk vagy látunk, megnézünk vagy meglátunk valamit? Nem úgy van-e, hogy többnyire csak rutinosan keresztülnézünk a látnivalón, s inkább csak beazonosítjuk-nyugtázzuk a már ismert dolgokat? Nem kínálja-e túl olcsón a katarzist a fény és árnyék kettősségének túl gyors felismerése, vagy az arcnak a szemsarkakból, szájszögletekből, sorsvéste ráncokból kiolvasott pszichológiai megértése? A megértendő nem a képen túl van. Bármilyen is jelenjen meg a műben, nem szabad túl könnyen realizálnunk.

Rembrandt megtorpanásra inti a tekintetet – a pillantás felfüggesztésére tanít.

A jó kép, a jó mű a szem útjába áll, s nem engedi túl könnyen érvényesülni a dolgok közvetlen jelenlétének illúzióját.

A láthatót együtt prezentálja a vakfolttal – ezáltal önismeretre tanítja nézőjét.

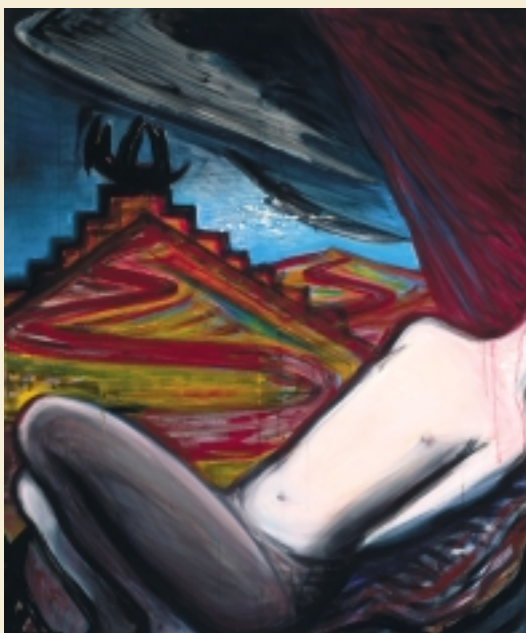
Dr. Rényi András

(Elhangzott a Szépművészeti Múzeum Rembrandt 400 című kiállításának megnyitóján. – A Szerk.)

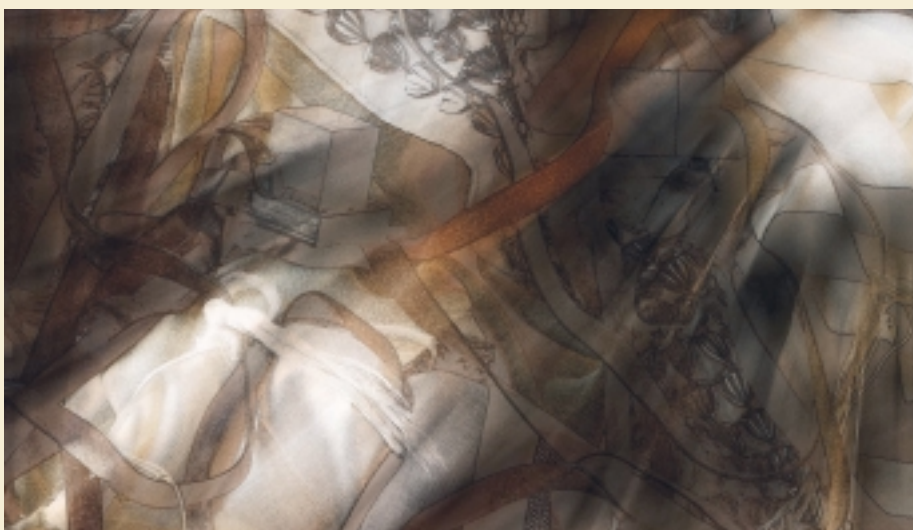
2.

3.

4.

5.

1. **Károlyi Zsigmond:** 8 egér /részlet

2. **Bak Imre:** Ön-Arc-Kép ®

3. **El Kazovszkij:** Izsák feláldozása II.

4. **König Frigyes:** Dr Faustus

5. **Lajtai Langer Péter:** Beeső fény,
Szövettanulmányok No.5 /részlet